

Полтавський державний
медичний університет
Кафедра фармакології

**АНТИСЕПТИКИ ТА ДЕЗІНФІКУЮЧІ
ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ**

АНТИСЕПТИКА

- це метод знищення патогенних мікробів на поверхні живих організмів (шкіра, слизові)

ДЕЗІНФЕКЦІЯ

- метод повного або селективного знищення патогенних мікробів на об'єктах зовнішнього середовища

СТЕРИЛІЗАЦІЯ

- це фізико-хімічні методи повного знищення мікробів в будь-якій стадії розвитку на неживих предметах

ХІМІОТЕРАПІЯ

- це метод знищення патогенних мікробів в організмі

ІСТОРИЯ ВІДКРИТТЯ АНТИСЕПТИКІВ ТА ДЕЗИНФІКУЮЧИХ

- **Прингл І. (1750р.)** - термін "антисептика"
- **Нелюбін А.П. (1830р.)** – хлорне вапно в медицину
- **Земмельвейс І. (1845-47рр.)** - хлорне вапно в акушерство
- **Лістер Д. (1865р.)** - фенол в хірургію
- **Пастер Л., Мечніков І., Кох Р. (1887р.)** – доказали роль мікроорганізмів в розвитку специфічних запалень

ВИДИ АНТИМІКРОБНОЇ ДІЇ

- **Бактерицидна дія (БЦ)**
  - це властивість речовин знищувати патогенні мікроби
- **Бактеріостатична дія (БС)**
  - це властивість речовин гальмувати ріст, розвиток та розмноження мікробів

ПРИНЦИПИ ВИБОРУ АС та ДФ

- УНІВЕРСАЛЬНИЙ СПЕКТР
- МІКРОБОЦИДНА ДІЯ
- ВІДСУТНІСТЬ РЕЗИСТЕНТНОСТІ
- СТІЙКІСТЬ В БІОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
- СПРИЯТИ РЕГЕНЕРАЦІЇ
- НЕ ВСМОКТУВАТИСЬ І НЕ ПОШКОДЖУВАТИ ПОВЕРХНІ

КЛАСИФІКАЦІЯ

А. НЕОРГАНІЧНИЙ РЯД

1. Окисники

- перекис водню (H_2O_2)
- калію перманганат (KMnO_4)

2. Галогенмісткі

а) хлору: хлорамін Б, пантоцид,
хлорне вапно, гіпохлорит натрію

б) йоду:

неорганічні: р-н йоду спиртовий, Люголю,

органічні: йодинол, йодонат, йоддицерин,
повідон-йод

3. Слабкі кислоти і луги

а) кислоти - борна, саліцилова, бензойна, молочна

б) луги - р-н аміаку, Na тетраборат (бура), Na гідрокарбонат (сода)

4. Сполуки важких металів

$\text{Vі}, \text{Al}, \text{Pb}, \dots \text{Cu}, \text{Zn}, \dots \text{Ag}, \text{Hg}$ (ряд Шмідеберга)

- ртуті дихлорид (сулема), окис ртуті жовтий
- срібла нітрат (ляпис), протаргол, колларгол
- міді сульфат, цинку сульфат, окис цинку

Б. ОРГАНІЧНИЙ РЯД

1. Ароматичної будови

- а) гр. фенолу - фенол, лізол, резорцин, ваготил, тимол, дьоготь березовий, іхтіол
- б) нітрофурани - фурацилін, фурадонін, фуразолідон
- в) барвники - діамантовий зелений, метиленовий синій, етакридину лактат (риванол)

2. Аліфатичної будови

- а) альдегіди - формальдегід, формалін, циміналь, уротропін (гексаметилентетрамін)
- б) спирти - спирт етиловий
- в) детергенти - хлоргексидину біглюконат, діоцид, етоній, декаметоксин, роккал, церигель, мірамістин

3. Антибактеріальні препарати біопроходження

- а) мікробного - бацитрацин, неоміцин, геліоміцин, мікроцид, граміцидин С
- б) пробіотики - бактисубтил, симбітер, лінекс
- в) рослинного - хлорофіліпт (з евкаліпту), новоіманін (із звіробою), препарати календули, подорожника

ПЕРЕКИС ВОДНЮ (H₂O₂)

- 3%, 6%, 10% р-н - перекис водню, табл. - гідроперит, 27-31 % р-н - пергідроль

кат., пероксидаза
МЕХАНІЗМ: $2\text{H}_2\text{O}_2 \xrightarrow{\text{кат., пероксидаза}} 2\text{H}_2\text{O} + \text{O}_2 \uparrow$ (молекулярний) $\longrightarrow$
мікробоцидний (окислювально-деструктивний)

СПЕКТР: широкий (спори, вибріон холери, синьогн. паличка анаероби - правця, ботулізму, газової гангрені)

ЕФЕКТИ:

- піноутворюючий для механічного очищення ран
- антисептичний, антимікробний універсальний
- відбілюючий, дезодоруючий, гемостатичний, припікаючий (10%)
- нетоксичний, екологічно чистий, високотехнологічний

КАЛІЯ ПЕРМАНГАНАТ (KMnO_4)

Порошок фіолетовий с металевим блиском, для приготування розчинів:

- 0,01-0,1% р-н - промивання шлунку при отруєннях наркотиками, алкалоїдами, їжею
- 0,1 - 0,5% р-н - промивання ран, полоскання
- 2 - 5% р-н - обробка виразок, ерозій, афт, опіків

МЕХАНІЗМ: мікробоцидний (окислювальний)

СПЕКТР: універсальний

ЕФЕКТИ: антисептичний, дезодоруючий, в'яжучий, антидотний

ПРЕПАРАТИ ХЛОРУ

Хлорамін Б - 0,25%-0,5% - обробка ран; 1%-2% - дезінфекція

Пантоцид (пантосепт) - 2 табл. на 0,5 л води знезаражує за 10 хв.

Акватабс, Хлорсепт, Септодор

СПЕКТР: широкий (бактерії, віруси, найпростіші)

МЕХАНІЗМ: хлорування і окислювання органічних речовин

ПРЕПАРАТИ ЙОДУ

р-н йоду спиртовий, йодинол, йодонат, йоддицерин

5%-10% - антисептика ран, рук, діагностика очистки зубів

СПЕКТР: універсальний (бактерії, спори, віруси, гриби, найпростіші)

МЕХАНІЗМ: мікробіцидний (окислювально - денатуруючий)

ПРЕПАРАТИ ЙОДУ

Р-н йоду спиртовий (5-10%), йодинол, йодонат, йоддицерин, полівінілпіролідон йод (йодовідон, бетадин, йодопирон, повидон-йод)

антисептика ран, рук, ангіни,
отит, ерозії, фурункульоз, кандидоз

СПЕКТР: універсальний (бактерії, спори,
віруси, гриби, найпростіші, п.Коха)

МЕХАНІЗМ: мікробіцидний (окислювально- денатуруючий)
 I_2 - - NH - - NJ_2

Повідон-йод (МНН:Povidone-iodine; PVP-I)

- **Повідон-йод** — хімічний комплекс повідону, йодоводня та йоду, розчин для зовнішнього застосування 10%

Фармакологічні властивості:

при місцевому застосуванні чинить бактерицидну дію на грампозитивні, грамнегативні, аеробні, анаеробні, спороутворюючі та аспорогенні бактерії, грибки та віруси завдяки поступовому вивільненню йоду з комплексу з полімером повідоном. а також препарат має помірну гіперосмолярну дію.

Показання для застосування. Дезінфекція шкіри рук хірургів і операційного поля, до ін'єкцій, взяття крові, пункцій; первинна обробка ран і опіків з метою профілактики гнійних ускладнень; місцеве лікування опіків, інфікованих ран, саден, пролежнів, трофічних виразок і остеомієлітів; підготовка ран і опіків до аутодермопластики.

Протипоказання. Індивідуальна несприйнятливність йоду, аденома щитовидної залози, гіпертиреоз, ниркова недостатність, вагітність, годування груддю, діти віком до 1 року.

КИСЛОТИ, ЛУГИ

СПЕКТР: ПОМІРНИЙ (бактерії, гриби, синьогн.паличка)

Борна кислота (H_3BO_3)

- утворює **щільні** альбумінати
- в'яжуча дія, фунгіцидна дія
- 0,5-5% р-н - полоскання, промивання
- 3% спирт. р-н - вушні краплі, 5-10% - присипка, мазь

Розчин аміаку (NH_4OH)

- утворює **рихлі** альбумінати
- антитоксична, спороцидна дія
- "нашатирний спирт"
- 10% р-н у фл., амп. - зовнішньо, інгаляційно, усередину

СПОЛУКИ МЕТАЛІВ

Ряд Шмідеберга:

СПЕКТР: широкий (бактерії, гриби, найпростіші)

МЕХАНІЗМ: **блокада тіолових (-SH-) груп** дихальних ферментів мікробів

HgCl₂ (сулема)

- дезінфектор неметалевих предметів, приміщень

HgO (жовта мазь)

- антисептик, в'яжучий

CuSO₄ (0,5% р-н)

- антисептик, припікаючий

ZnSO₄ (1% р-н)

- блювотне, очні краплі

AgNO₃ (1-2% р-н)

- для імпрегнації кореневих каналів зубів, очні краплі

"Протаргол", "Колларгол" - обробка грануляцій, ерозій, афт, тріщин, виразок

Допомога: **NaCl** → **AgCl**

Отруєння Hg - "МЕРКУРІАЛІЗМ"

Допомога - **УНІТІОЛ**

ПРЕПАРАТИ СРІБЛА

Колоїдне срібло володіє антибактеріальним, протівірусним та протигрибковим властивостям. Наночастинки срібла демонструють здатність руйнувати бактеріальні біоплівки та пригнічувати ріст широкого спектра патогенних мікроорганізмів, включаючи *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa* — збудників, часто асоційованих із бактеріальними ускладненнями риносинуситу.

ГРУПА ФЕНОЛУ

СПЕКТР: **широкий** (бактерії, гриби, найпростіші – вегетоформи, крім спор)

МЕХАНІЗМ: денатуруючий, муміфікуючий (камфаро-фенол)

Фенол (карболова кислота)

– для дезінфекції, лікування **P** (3-5 % р-н)

Резорцин

– лікування **Pt**, дерматиті

- 2 % р-н кератопластичний, 20-50 % р-н - кератолітичний

Крезол, Лізол, Ферезол, Ваготил, Гідрохіон,

Дьоготь березовий – в мазі Вишневського, Вількінсону

Іхтіол - з анестезуючою і протизапальною дією

пародонтоцид

Розчин для місцевого застосування 100 г

- Тимол 0,36 г
- фенолсаліцилат 0,5 г
- евгенол 0,25 г
- масло гвоздичне 0,25 г
- масло шавлії мускатної 0,5 г
- масло м'яти 0,5 г
- фторид натрію 0,013

на спирті етиловому 96%

Для ополіскувань, інстиляцій,
аплікацій, масажу ясен

БАРВНИКИ

МЕХАНІЗМ: антиметаболітний

ДІАМАНТОВИЙ ЗЕЛЕНИЙ

(пох. трифенілметану) - 1-2 % р-н

СПЕКТР: помірний (бактерії (стафілокок!), гриби)

Дія мікробіцидна. В гною інактивується

ЕТАКРИДИНУ ЛАКТАТ (пох. акридину)

- 0,05-0,5 % р-н; 1% мазь; 2-5% присипка; 5-10% - паста; 0,1% - спирт. р-н

СПЕКТР: вузький (грам + кокки, особливо стрептокок!)

Низькотоксичний, не подразнює, має латентний період

Діє в 2 рази довше

МЕТИЛЕНОВИЙ СИНІЙ (пох. фенотіазину)

- 1 % р-н – лікування стоматитів, гінгівітів, діаг-ка демінералізації емалі

"Хромосмон" р-н в амп. - **антидот в/в** в міні дозах **MeHb → Hb**

(при отруєнні нітратами, фармотруєннях), **в/в**

в тих дозах - **Hb → MeHb** (при отруєнні ціанідами)

АЛЬДЕГІДИ

ФОРМАЛЬДЕГІД

0,5 %-3 % р-н – дублячий, дезодоруючий,
в лікуванні Рт

10 % -15 % р-н – в ендодонтії, консервант
гістологічного матеріалу

40 % р-н (формалін) – для хімічної стерилізації
цитраль, цимезоль, циминаль, лізоформ

СПЕКТР: універсальний

МЕХАНІЗМ: утворює незворотні сполуки метилового
спирту з білками

ЕФЕКТИ: муміфікуючий, девіталізуючий (параформ),
дезодоруючий, дублячий

СПИРТ ЕТИЛОВИЙ

C_2H_5OH - **40 %** - компреси, настояки, екстракти
70 % - обробка рук хірурга, операційного поля
90 % - обробка інструментів

СПЕКТР: помірний (бактерії, гриби)

МЕХАНІЗМ: денатуруючий, мембраноатакуючий

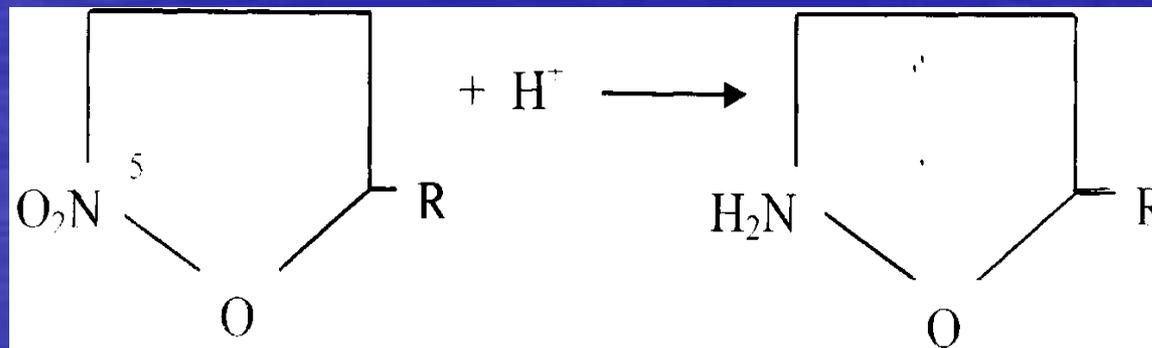
Ефекти: антимікробний, трофічний, спазмолітичний, антиангінальний, наркозний, антидотний при отруєнні метанолом

ФУРАЦИЛІН

табл.; 1:5000 - водний р-н; 1:1500-спиртовий р-н; 0,2 % мазь

СПЕКТР: вузький (Гр+кокки) + найпростіші

МЕХАНІЗМ: антиметаболітний, бактеріостатичний (акцептор водню – нітрогрупа в аміногрупі)

ДЕТЕРГЕНТИ

("миючі", медичні катіонні мила, ЧАС)

СПЕКТР: помірний (бактерії, гриби, спори)

МЕХАНІЗМ: мікробіцидний або - статичний, мембраноатакуючий

Хлоргексидину біглюконат (гібітан, себідин)

- 0,1-0,5 % спирт. р-н - антисептик, дезінфектор інструментів
- 20 % р-н, 0,5 % спиртовий р-н

Церигель (комплексний) – утворює плівку на шкірі

Роккал (моноЧАС) – вузького спектру (кокки)

Декаметоксин – табл; 0,1 -0,25 % р-ни водні, спиртові

СПЕКТР : середній (кокки, кишкова група, гриби)

Етоній - 0,5-1 % р-ни, 0,5 - 2 % мазь з анестезуючою дією;
паста для пломбування кореневих каналів зубів

СПЕКТР : вузький (кокки)

Мірамістин – 0,5% мазь. СПЕКТР: універсальний

ХЛОРГЕКСИДИНУ БІГЛЮКОНАТ

(гібітан, себідин – пох. бігуаніду)

гідрофільний шар

0,05-0,5 % спирт. р-н - антисептик, дезінфектор
20 % р-н водного концентрату

Механізм дії: пороутворення, фрагментування мембран,
бактерицидна дія →

ХЛОРГЕКСИДИНУ БІГЛЮКОНАТ

Спектр дії: швидка виражена бактерицидна дія щодо грампозитивних та грамнегативних бактерій (не впливає на кислотостійкі форми останніх), мікробних спор, вірусів та найпростіших, грибів; слабо впливає на деякі види протею та псевдомонад. Активний також стосовно трепонем, гонококів, трихомонад.

Зберігає активність при наявності крові, гною, хоч і дещо знижену.

Показання для застосування

Гнійно-септичні процеси, дезінфекція мікротравм (ран, подряпин, опіків), а також профілактика венеричних захворювань (сифіліс, гонорея, трихомоніаз)

Протипоказання

Підвищена чутливість до хлоргексидину. Схильність до алергічних реакцій і алергічних захворювань, дерматити, вірусні захворювання шкіри. Не рекомендується застосовувати для обробки кон'юнктиви і промивання порожнин, на рани з великою поверхнею, при операціях у ділянках ЦНС і слухового каналу, в офтальмології, для введення у слуховий канал.

Взаємодія з іншими лікарськими засобами

Для уникнення небезпеки розвитку дерматиту одночасно застосовувати хлоргексидин і препарати йоду не бажано. Несумісний з милом та іншими аніонними речовинами. Сумісний з препаратами, які містять катіонну групу (бензалконію хлорид, цетримонію бромід). Етанол посилює дію препарату.

Тести Крок Б

Після закінчення медичного коледжу Ви влаштувались на роботу в хірургічне відділення на посаду операційної медсестри. Вкажіть антисептичний розчин для передопераційної обробки рук за методом Спасокукоцького-Кочергіна:

0,5% розчин аміаку

5% розчин діюциду

85% розчин мурашиної кислоти

3% розчин перекису водню

1% розчин хлоргексидину біглюконату

Ви - медична сестра інфекційного відділу. При проведенні медсестринського обстеження трьохрічної дівчинки з діагнозом: вітряна віспа, Ви виявили поліморфні висипання на волосяній частині голови, тулубі, кінцівках, свербіж шкіри, температуру тіла 38,50С. Що Ви застосуєте для обробки елементів висипки?

Розчин діамантового зеленого

Розчин 50% спирту

Стерильну олію

Розчин риванолу

Мазь синафлану

Тести Крок Б

Ви - медична сестра гематологічного відділення. У дитини 5 років, яка перебуває на стаціонарному лікуванні з приводу тромбоцитопенічної пурпури, раптово виникла носова кровотеча. Який розчин Ви використаете для проведення передньої тампонади?

3% розчин перекису водню

4,2% розчин гідрокарбонату натрію

0,05% розчин фурациліну

5% розчин глюкози

0,9% розчин хлориду натрію

В клініку госпіталізовано хворого з діагнозом: анаеробна газова гангрена стегна. Який антисептик обов'язково повинен бути використаний при обробці інструментів після перев'язки?

6% розчин перекису водню

5% розчин йоду

0,0002% розчин фурациліну

0,02% розчин декаметоксину

0,1% розчин марганцевокислого калію

Пацієнту з ВІЛ-інфекцією планується провести розкриття панарицію I пальця правої кисті. Який із названих антисептиків ви підготуєте для обробки рук хірурга:

Бетадин

Хлорантоїн

Діамантовий зелений

Спирт етиловий

Хлоргексидин